

Rongyszőnyeg

1956 egyike azon éveknek, mikor a még Zeneakadémista/egyetemista Kocsár Miklós keze alól többféle kamara összeállításra írt kompozíció is kikerül. Ebben az évben írja első fűvós ötösét, *Capriccio* című szóló fuvola darabját, *Szonatinát* zongorára, és három duót oboára és klarinétra. Dalokat komponál Boda István, Vörösmarty Mihály, Radnóti Miklós és József Attila verseire. Weöres Sándor költészete különösen fontos, hiszen a hat kis dalból álló ciklus mellett, elsőként lett ihlető forrása a később Kocsár Miklós életében központi helyet elfoglaló, sikeres műfajnak, a gyermekek számára írt kórusműveknek. A *Rongyszőnyeg* címmel ellátott Weöres dalciklus azért is különleges, mert a szólistát vonós trió és fuvola kíséri.

Cím és szöveg

Weöres Sándor *Rongyszőnyeg*ben szereplő versei közül a zeneszerző által választott hét mindegyike természeti képeken keresztül közvetített hangulatokról, gondolatokról szól. Ehhez hasonló szövegekhez Kocsár élete során többször visszatér, úgy tűnik, egyik legkedvesebb témája volt. ¹A *Rongyszőnyeg* alcímében „hat rövid dal” szerepel, de az utolsó dalban két verset zenésít meg, az *Őszi éjjel* kezdetűt és az *Őszi ködben* kezdetűt. Weöres Sándor *A hallgatás tornya* című verseskötete 1956-ban jelent meg, Kocsár ebből a kötetből válogatta össze a dalciklus verseit.² A hat kis tételből a negyedik és ötödik cím nem egyezik a vers kezdő sorával. Az eredetileg *Fa tövén tekereg a kicsi kígyó* sorból címnek az *A kicsi kígyó* maradt meg. Az *A szürke varjú* címet viselő dal eredetije: *Halkabb a nádas éneke*. A partitúrában még ez a sorkezdet szerepel címként, viszont az 1956-os zongorakivonaton, amiből a zeneszerző valószínűleg betanította a szoprán énekest, már az *A szürke varjú* feliratot olvashatjuk.

A kotta története

Az 1980-as évek tájékán Kocsár Miklós birtokába jutott egy encore nevű kottairó program. Amint elsajátította annak használatát, kéziratait rögzítette a programban és így számos esetben élt az újragondolás, változtatás lehetőségével, ami a tempó vagy dinamikai jelzéseken túl, az ütemszámokra és hangokra is kiterjedt.

A *Rongyszőnyeg* ciklus kutatásának forrása tehát a zongora kéziratot kotta, a 2011 és 13-ban módosított, kottairó programba írt változata, és új fejleményeként egy aukción előkerült eredeti, kézzel írott hangszerelt változat. Az alkotó 2013-ban a partitúrát is gépbe írta. Felmerül

¹ Például: *A hörcsög* Simon Lajos verse 1960, *Öt virágének* Ágh István 1997 *Virágének* Radnóti Miklós 2013

² Argumentum Kiadó – Weöres Sándor örököse 2003-ban megjelent köteteiből a *Túl, túl messze túl* a III. *Rongyszőnyeg*ben található és a 33-as számot viseli. A többi vers az első *Rongyszőnyeg*ből, a megzenésítésnek megfelelő sorrendben a következők: *Bibic csibe* 54, *Lassú szél* 98, *A kicsi kígyó* 32, *A szürke varjú* 80, *Őszi éjjel* 99, *Őszi ködben* 12.

a kérdés, vajon miből dolgozhatott ekkor a szerző? Lehetséges, hogy 2013-ban még a lakásán volt ez az eredeti kézirat?

A kézirat és a 2011, 2013-as gépirott változat különbségei.

A hat dal karakterét tekintve akár szvitként is értelmezhető, amiben páros és páratlan, gyors és mérsékelt tempójú tételek váltakoznak. A zenei sorok hűen követik a Weöres szöveget, ahol egy sor ismétlődik, ott vele együtt a dallam is. Ennek megfelelően alakulnak a dalok formái, amiket népdalokra emlékeztető szerkezetük miatt annak hagyományos jelölését használom, illetve a végig komponált dalok esetében kommentekkel egészítem ki a betűjelzéseket.

1. *Túl, túl, messze túl*: A B A Bv
2. *Bíbic csibe*: A Av B Av2
3. *Lassú szél*: végig komponált (ABCD)
4. *A kicsi kígyó*: A A4v B A (pici kóda: ismétlés: kígyó)
5. *A szürke varjú*: végig komponált, 5. sortól quasi recitativo, zárásként 4. sort ismétli
6. *Őszi éjjel*: a,av b,c av *Őszi ködben*: A Av B Bv (zong. coda)

Az első tétel gyakorlatilag ütemről ütemre megegyezik az eredeti kézirattal.

A *Bíbic csibe* tételben három tempó jelzésben fedezhetünk fel különbséget. Az 1956-os kézirat a mű tempóját *Calmo* felirattal határozta meg, de ez a gépi változatban nem szerepel. a 10. ütemben *poco avvivando* helyett *avvivando poco a poco*, illetve a 14. ütemben a kézirat *poco con moto* felirat áll.

A 3. *Lassú szél* című tételben találjuk a legmarkánsabbnak mondható változtatást. Ugyanis, a zongora felső szólamában az összes kettővonalas C hangot kettővonalas E hangra módosította, feltételezhetően a konzonásabb hangzáskép kedvéért. Szintén szembeötlő a dal terjedelmének növelése. Az eleje 4, a vége kettő ütemmel egészül ki. Az új hat ütem anyaga a meglévő, egész tételt meghatározó zenei matéria belső bővüléseként értelmezhető.

A 4. tételben a kígyó szó, ahol négyből három esetben tritónusz-hangözt lép, az eredeti kéziratban minden elhangzásnál glissandózva, azaz egyik szótagról a másikra csúszva kéri a szerző. 2011 újév napján a kottairó programban már úgy rögzítette, hogy a négy kígyó megszólalásból csak az első és a negyedik, quasi ráadásként oktáv-hangközt csúszó „kígyó” marad glissando. Változtatás még, hogy az 1956-os eredetiben a 14. ütemtől tempójelzéseket is ír a metrum változtatások felé (tehát a 14. ütem háromnegyedes rallentandója után a 15. ütemtől *poco tranquillo*-t olvashatunk, majd az ismét kétnegyedes ütemre visszaváltva a 19. ütem *accelerando*ja vezet vissza minket az eredeti Allegro tempó jelzéshez- mindez az átiratból tehát hiányzik).

Az *A szürke varjú* dalban a már említett címadáson kívül főleg tempójelzések változtak. A kéziratos partitúrában Lento a kéziratos zongorakivonatban Andante áll. A 2011-es újragondolásban ez utóbbinál maradt a szerző. A kézzel írt változathoz képest különbség, hogy a 2011-es revideált változat 12. ütemében nincs kiírva, hogy Rubato és Kocsár az előtte lévő ütem felett sem tartotta fontosnak jelezni a poco rall. tempójelzést. A szám szerint 10 negyedes szabad ütem előadási módja talán így is sugallja a szabadabb előadásmódot a három – és négy negyedes ütemcsoportok között. Az 1956-os partitúra és zongorakivonat között más eltérések is vannak.

A ciklust záró dal tempójelzése a partitúrában Allegretto, a kivonatban Allegro. A poco ritenuto már a 10. ütemben elkezdődik, míg a zongorakivonatban egy ütemmel később. A 26. ütemazért is fontos, mert a hetedik vers előjátéka, ami 4x kétnegyedes ütem, onnan indul. Ezen a ponton a partitúrában Andantino, a zongorakivonatban Meno mosso olvasható. Érdekes továbbá az a különbség is, hogy a zongorakivonatban az egész dal megismétlendő az említett 26. ütemig, és a kotta négy ütemes kódával zárul. A hangszerelt változatban semmilyen utalás sem szerepel a tulajdonképpeni da capo formára.

A hangszerelt változat

A zongorakíséretes dalcikluson érzékelhető, hogy átírat, gyakran szerepel benne négy vagy akár öt szólamú lejegyzés, ami próbálja visszaadni a négy kísérő hangszer legfontosabb dallamait, harmóniáit, karakterét (pl.: *Kicsi kígyó* 15-18 ütemig). Egyértelműsíthető tehát, hogy hangszerelt változat volt az eredeti, amiből készült a zongorakivonatos verzió, de tudatos koncepció is lehetett, hogy ne csak az énekes betanítását segítse, hanem további elhangzásokat is lehetővé tegyen, amire érdekes módon mintha nem adódott volna lehetőség. Egy biztos, a közönség elsőként a Bartók Rádióon keresztül halhatta a vonós trióra és fuvolára írt Rongyszőnyeget. A hangszerelt változat később is felcsendült, például a Nemzeti Filharmónia *Zeneszerző portrék* hangversenysorozatában³, vagy az 1999-es szegedi konzervatóriumban megrendezett Vántus István Kortárszenei napok szervezésében⁴.

A hangszerelt változat zongorakísérethez képest a következőkben mutat különbségeket:

- lágé: Kocsár kihasználja a hangszerek hangtartományát, nagyon sok esetben a zongorakíséret az énekes szólamának közelébe írja, egy oktávon belülre (pl.: *Túl, túl messze túl*, fuvola szólam egy oktávval lejjebb kerül az énekes regiszterébe)

³ Bartók Béla Emlékház, 1994 november 11 este 6, Zempléni Mária - ének

⁴ 1999 december 3 19:30, Temesi Mária - ének

- szólamok, díszítések, orgonapontok elhagyása, vonás nemek, üveghang, ami érthető módon a zongora hangszer adta adottságai miatt nem kivitelezhető (pl.: *Túl, túl, messze túl* – előkék a fuvola szólamban, hegedű, üveghang (*Bibic csibe utolsó ütemei*) vagy szintén fuvola orgonapont az *Őszi ködben* című 7. dalban, tremolók, pizzicatok stb.)
- a hangszeresek hangsín repertoárját is kihasználja (*Szürke varjú* - vonóstrió tremolók, *Őszi ködben* pizzicatok, *Kicsi kígyó* tételben szordínó használata, vonós glissando a 9. ütemben)
- 2013-as zongorakísérete a legutolsó dalnál jelentősen eltér. Kicsit zongoraszerűbb a faktúra, és ha hangkészletében teljesen nem is, de a dallamívek vonatkozásában jelentősen eltér az 1956-ostól, amelyben a zongorakíséret valóban a hangszeres változat egy kivonata. Újra felmerül a kérdés, hogy a 2013-ban gépben rögzített partitúra vajon mennyiben tér el az 1956-os eredetitől?

Kétség nem fér hozzá, hogy a hangszerelt változat jellegéből adódóan sokkal árnyaltabban, érzékenyebben fejezi ki a versek hangulatát, az énekessel való kapcsolata a hangszereseknek dinamikusabb, mint a zongora letétben. Különösen igaz ez a fuvola szólamra, amely gyakran írja körül a szoprán szólamát (*Szürke varjú*), egészíti ki (*Lassú szél*), vagy lép dialógusba vele (*Bibic csibe*), de leggyakrabban az énekes szólamát duplázza meg hol egy oktávval magasabban (*Túl, túl, messze túl*), hol azonos oktávban (*Kicsi kígyó*). A vonós hangszínek széles tárházát tárja elénk a szerző. A hangfestés, szinte mesekönyvbe illő illusztrációját kelti a hallgatóságban az egyes szavak megjelenítéseként, például az első vers játékosságát érzékeltető pizzicato kettős pengetései, a lassú szél unisono tremolója, vagy a kicsi kígyó szordinált kromatikus pici dallamívei.

Weöres Sándor versei Kocsár Miklós zeneszerzői műhelyében egy izgalmas, színes, változatos énekes szvitnek is beillő kompozícióvá kovácsolódott. A hangszerelt változat kiegészíti azt a képet, amit a fiatal művész zeneszerzés technikai tudásáról, zenei gondolkodásáról már eddig is tudtunk.